Siedliska

Roślinność to ogół zbiorowisk roślinnych występujących na danym obszarze. Różne gatunki roślin nie występują w przyrodzie w odosobnieniu, ale tworzą zdeterminowane warunkami środowiska zgrupowania, cechujące się swoistością (pewną powtarzalnością) składu gatunkowego, fizjonomii i struktury. Takie zgrupowania nazywa się zbiorowiskami roślinnymi. Podstawową jednostką w systematyce zbiorowisk jest zespół roślinny. Flora (wszystkie występujące na danym obszarze gatunki roślin) wraz z roślinnością składają się na szatę roślinną.

Roślinność województwa śląskiego jest bardzo zróżnicowana – w jego granicach stwierdzono występowanie ponad 500 zbiorowisk roślinnych. Bogactwo to jest uwarunkowane zarówno czynnikami naturalnymi, jak i antropogenicznymi. Do tych pierwszych należą: warunki klimatyczne, rzeźba terenu, budowa geologiczna, gleby oraz stosunki wodne. Czynniki antropogeniczne to przekształcenia środowiska spowodowane wielowiekową działalnością człowieka.

Pierwotnie teren województwa śląskiego porośnięty był głównie przez lasy liściaste. Na nizinach, wyżynach i pogórzu były to grądy – czyli lasy wielogatunkowe – występujące przede wszystkim na terenach płaskich i niezbyt urzeźbionych o żyznych glebach oraz lasy bukowe i jaworowe – na terenach o urozmaiconej rzeźbie w górach, na pogórzu i na wyżynach. Nieco mniejszy areał zajmowały na nizinach i wyżynach bory sosnowe, bory mieszane i kwaśne dąbrowy, a w górach – bory świerkowe. W dolinach rzek i mniejszych cieków wodnych występowały różne typy lasów łęgowych i olsów. Przez wieki areał lasów zmniejszał się stopniowo od ok. 65% w wieku X do ok. 29% na początku XX wieku. Oprócz zmian wielkości powierzchni leśnej przejawem przeobrażeń było także postępujące jej rozdrobnienie. Zmiany te były skutkiem rozwoju osadnictwa, zajmowania terenów o żyźniejszych glebach przez rolnictwo – na potrzeby pól uprawnych, łąk i pastwisk – czy wykształcenia się i upowszechnienia gospodarki stawowej. Na obszarach, gdzie płytko zalegały złoża rud ołowiu, srebra i cynku (np. w okolicach Tarnowskich Gór, Jaworzna) już od czasów średniowiecznych prowadzono odkrywkową eksploatację, co powodowało duże przekształcenia powierzchni ziemi oraz szaty roślinnej. Największe zmiany w roślinności województwa zaszły jednak dopiero w wiekach XIX i XX, na skutek rozwoju przemysłu, a zwłaszcza górnictwa węgla kamiennego – najpierw na terenie centralnej części Wyżyny Śląskiej, a potem na Płaskowyżu Rybnickim. Uprzemysłowienie regionu pociągało za sobą intensywny rozwój ośrodków miejskich.

Pomimo opisanych przekształceń roślinność leśna nadal jest bardzo istotnym elementem krajobrazu województwa śląskiego. Lasy pokrywają obecnie ponad 400 tys. ha, co oznacza, że lesistość województwa wynosi 32,2% i jest większa niż średnia lesistość Polski (29,6%). W regionie stwierdzono występowanie 54 zespołów i zbiorowisk leśnych oraz zaroślowych. Poza zbiorowiskami leśnymi na szatę roślinną regionu składają się zbiorowiska nieleśne: zarośla (pokrywające mniej, niż 1% powierzchni regionu), synantropijne zbiorowiska segetalne na gruntach ornych (ok. 37% powierzchni), półnaturalne zbiorowiska łąk i pastwisk, muraw kserotermicznych i napiaskowych oraz ziołorośli (łącznie ok. 11% powierzchni), zbiorowiska wodne i od wód zależne – szuwarowe, torfowiskowe, namułkowe (ok. 1% wód płynących i 1% wód stojących), a także synantropijna roślinność ruderalna na terenach zurbanizowanych (które zajmują blisko 17% powierzchni województwa). Roślinność nieleśną cechuje duża dynamika zmian zarówno w zakresie rozmieszczenia różnych typów zbiorowisk, jak i struktury i składu gatunkowego, będących wypadkową zmieniających się warunków środowiska i działalności człowieka. Kierunek i intensywność zmian zachodzących we wszystkich zbiorowiskach roślinnych zależą w dużej mierze od nasilenia antropopresji, a zwłaszcza takich jej form jak: zajmowanie cennych siedlisk przyrodniczych pod zabudowę, fragmentacja ekosystemów, gospodarka leśna, zmiany sposobu użytkowania gruntów rolnych, regulacja cieków wodnych, osuszanie gruntów rolnych i leśnych, zanieczyszczenie wód, gleb i powietrza. W ostatnich latach obserwuje się także coraz większe zagrożenia dla wielu zbiorowisk wynikające ze zmian klimatycznych, a zwłaszcza długotrwałych susz.

Przeprowadzona w 2011 roku z inicjatywy Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska ocena stanu zagrożenia zbiorowisk roślinnych województwa śląskiego wykazała, że spośród 517 zbiorowisk odnotowanych w naszym regionie zagrożonych jest 168 zbiorowisk (ponad 32%). Status wymierających (kategoria E) ma 46 zbiorowisk, a narażone na wymarcie (kategoria V) są 122 zbiorowiska. Do najbardziej zagrożonych należą zbiorowiska wodne oraz zależne od wód torfowiska i lasy łęgowe. Za wymarłe w regionie uznano 5 zbiorowisk (RE). Wykaz zagrożonych zbiorowisk zawiera czerwona lista zbiorowisk roślinnych województwa śląskiego". [1]

Na terenie województwa mają swoje stanowiska liczne nieleśne i leśne zespoły rzadkie w Polsce. Wśród zbiorowisk nieleśnych regionu na szczególną uwagę zasługują: źródliskowy zespół warzuchy polskiej, który jest zbiorowiskiem endemicznym Polski i jedyne miejsca występowania na świecie ma w okolicach Zawiercia i Złotego Potoku, murawy naskalne z kostrzewą bladą z udziałem endemicznego gatunku przytulii krakowskiej, porastające skałki w okolicach Olsztyna, a także rzadko spotykane na terenie kraju mszarniki źródliskowe z wytrącającym się węglanem wapnia występujące na Pogórzu Cieszyńskim i Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Do szczególnie cennych zbiorowisk leśnych należą wyżynny jodłowy bór mieszany – endemiczny dla Polski typ lasu występujący m.in. we wschodniej części Pogórza Śląskiego i na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej – oraz podmokła świerczyna górska, spotykana w Beskidach.

Roślinność leśna

Leśna gospodarka uprawowa, która rozwinęła się w wieku XIX, preferowała uprawę gatunków drzew cechujących się szybkim przyrostem i małymi wymaganiami siedliskowymi. Deforestacja (wylesienie) Beskidów, której kulminacja przypada na wiek XIX, a następnie wprowadzenie sztucznych zalesień (świerka obcego pochodzenia), doprowadziły do całkowitego przeobrażenia górskich lasów. Zastosowanie monokultur świerkowych przyniosło wiele niekorzystnych następstw. Większość sztucznych świerczyn wykazuje słabą odporność na silne wiatry, jest bardziej podatna na choroby i niszczącą działalność szkodników. Jedynie drzewostany świerka istebniańskiego okazały się odporne na niekorzystne i szkodliwe czynniki zewnętrzne. Gospodarka leśna w lasach nizin i wyżyn ukierunkowana była na pozyskiwanie drewna drzew liściastych na potrzeby rozwijającego się w XIX w. hutnictwa oraz na produkcję dużej masy drewna iglastego, wykorzystywanego w górnictwie. Do zalesiania zrębów zupełnych, nieużytków i terenów porolnych, zarówno na ubogich siedliskach borowych, jak i na siedliskach żyznych lasów liściastych stosowano powszechnie sosnę zwyczajną, tworząc w ten sposób drzewostany jednogatunkowe (monokultury). Doprowadziło to do degradacji siedlisk leśnych, a w konsekwencji do istotnych przeobrażeń szaty leśnej – zmniejszenia powierzchni zajmowanej przez lasy liściaste, a zwiększenia udziału borów (zbiorowisk leśnych, których drzewostan tworzą wyłącznie lub głównie gatunki drzew iglastych).

W nizinnej i wyżynnej części województwa śląskiego często spotykane są płaty **suboceanicznego boru świeżego**, związane głównie z ubogimi glebami bielicowymi. Największe powierzchnie zajmują na obszarach pokrytych piaskami polodowcowymi. Są one istotnym składnikiem wielu większych kompleksów leśnych, które zachowały się często w miejscach niekorzystnych dla rozwoju rolnictwa. Nierzadko w związku z prowadzoną gospodarką leśną mają one charakter monokulturowych lasów gospodarczych. Siedliska nieco żyźniejsze zajmuje **kontynentalny bór mieszany**, charakteryzujący się pewną domieszką gatunków liściastych w drzewostanie. Na ubogich siedliskach wilgotnych lub podmokłych występują w regionie płaty **podgórskiego boru trzcinnikowego** oraz **śródlądowego boru wilgotnego** (spore powierzchnie głównie w kompleksie Lasów Lublinieckich, Lasów Pszczyńskich oraz Kobiórskich). Dość rzadkie są natomiast płaty **kontynentalnego boru bagiennego**, które porastają zwykle bezodpływowe, silnie podmokłe obniżenia, często w sąsiedztwie roślinności torfowiskowej.

W województwie śląskim występuje duża różnorodność zbiorowisk leśnych, budowanych przede wszystkim przez gatunki liściaste. Jednym z najszerzej rozpowszechnionych w regionie zespołów roślinnych był niegdyś **grąd subkontynentalny**, wielogatunkowy las liściasty, którego drzewostan tworzą lipy drobnolistne, dęby szypułkowe, graby i inne gatunki drzew. Spośród wszystkich zbiorowisk lasów liściastych poniósł on jednak największe straty powierzchniowe. Wielogatunkowe lasy grądowe porastają siedliska żyzne, dlatego zostały

stosunkowo wcześnie wytrzebione i zmienione na pola uprawne. Nieduże ich fragmenty ostały się w postaci remiz, rozsianych w krajobrazie rolniczym lub na obszarach trudno dostępnych.

Na wyżynach częstsze od lasów grądowych są buczyny (lasy bukowe), które zróżnicowane są na kilka zespołów: **żyzną buczynę sudecką** i **żyzną buczynę niżową**, porastające żyzne gleby świeże lub wilgotne, **ciepłolubną buczynę storczykową** na suchych i płytkich glebach wapniowcowych oraz **kwaśną buczynę niżową** na ubogim i zakwaszonym podłożu. Spośród wymienionych zespołów najczęściej spotyka się kwaśną buczynę niżową, a najrzadszą jest ciepłolubna buczyna storczykowa, wyróżniająca się obecnością światłolubnych i wapieniolubnych gatunków roślin, w tym chronionych gatunków storczykowatych, takich jak: obuwik pospolity i trzy gatunki buławnika – czerwony, mieczolistny i wielkokwiatowy. Naturalne lasy bukowe związane są zwykle z terenami o urozmaiconej rzeźbie i zajmują stoki wzniesień na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej oraz na Wyżynie Śląskiej.

Rzadkim i cennym zbiorowiskiem występującym jedynie miejscami na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej jest **jaworzyna z języcznikiem zwyczajnym**.

Na siedliskach ubogich, często piaszczystych można spotkać płaty **kwaśnych (acydofilnych) dąbrów**, czyli lasów liściastych z przewagą dębów bezszypułkowych. Nie są one jednak zbyt częste i nierzadko upodobniły się do borów mieszanych na skutek prowadzonej gospodarki leśnej – pozyskania dębów i nasadzeń sosny.

W dolinach rzek i mniejszych cieków wodnych rozwijają się lasy łęgowe. Najpowszechniej na obszarze województwa występuje **łęg jesionowo-olszowy**. Jest to eutroficzny i wybitnie higrofilny las z panującą olszą czarną i domieszką jesionu, wykształcający się na siedliskach lekko zabagnionych, w dolinach wolno płynących cieków wodnych. Ginącym zbiorowiskiem jest **łęg topolowo-wierzbowy**. Jego fragmenty – często o zubożałym składzie – spotykane są jedynie na dolnych terasach rzecznych w dolinach dużych rzek, takich jak: Wisła, Odra, Mała Panew, Olza i Soła. Inne zbiorowiska łęgowe, stosunkowo rzadko spotykane w województwie śląskim, to: **łęg wiązowo-jesionowy, podgórski łęg jesionowy** i **łęg jesionowy z jarzmianką większą**. Z siedliskami hydrogenicznymi (zależnymi od wód) związane są także olsy, czyli bagienne lasy olszowe. Zróżnicowane są na dwa zespoły: **ols porzeczkowy** (częściej spotykany) i **ols torfowcowy** (rzadziej spotykany), a rozwijają się na obrzeżach dolin rzecznych, zbiorników wodnych, starorzeczy i w bezodpływowych obniżeniach terenu na siedliskach mezotroficznych. Drzewostan buduje tu olsza czarna, runo ma charakterystyczną strukturę kępkowo-dolinkową, a samo siedlisko okresowo podtapiane jest przez wody gruntowe. W wyniku melioracji podmokłych terenów oraz regulacji rzek powierzchnia zajmowana przez olsy na terenie województwa uległa znacznemu zmniejszeniu.

W południowej, górskiej części województwa ze względu na duże zróżnicowanie wysokościowe szata roślinna ma odmienny charakter. Istnieją uzależnione od wysokości bezwzględnej i powiązanych z nią cech klimatycznych strefy, zwane piętrami roślinnymi. W przypadku województwa śląskiego występują 4 piętra: pogórza, regla dolnego, regla górnego i kosodrzewiny (subalpejskie). W piętrze pogórza (do 550 m n.p.m.) dominowały niegdyś **lasy grądowe**, a obecnie zostało ono prawie w całości zajęte pod uprawę i zabudowania. Lasy te ostały się więc jedynie w głębokich jarach i na stromych wzgórzach, nieprzydatnych dla rolnictwa i osadnictwa. Największą osobliwością florystyczną lasów grądowych jest cieszynianka wiosenna, spotykana głównie w grądach na Pogórzu Śląskim. W piętrze regla dolnego (od 550 do 1150 m n.p.m.) panującym zespołem jest **dolnoreglowy bór jodłowo-świerkowy** (w drzewostanie którego przeważa zwykle świerk), choć pierwotnie dominowały buki tworzące **żyzną buczynę karpacką i kwaśną buczynę górską**. Oba zbiorowiska nadal dość często spotykane są w Beskidach, ale ich udział zmniejszył się na rzecz boru jodłowo-świerkowego na skutek wprowadzania nasadzeń świerków w miejscach wyciętych buczyn karpackich. Piętro regla górnego zajmuje wąski pas w partiach szczytowych Beskidów (od 1150 do 1400 m n.p.m.). Występuje tu **zachodniokarpacka świerczyna górnoreglowa**, która nie jest częstym zespołem w województwie śląskim. Piętro subalpejskie natomiast wykształciło się jedynie w szczytowych partiach Pilska. Nie występują w nim lasy, a dominują **karpackie zarośla kosodrzewiny**, tworzone przez kosodrzewinę z domieszką górskiej odmiany jarzębiny. Płaty kosówki sąsiadują w strefie górnej granicy lasu z niewielkimi płatami lasków jarzębinowych i zarośli wierzby śląskiej oraz roślinnością nieleśną – traworoślami i borówczyskami bażynowymi.

Bardzo zróżnicowane są lasy łęgowe Beskidów. W piętrze pogórza najczęściej wykształca się **podgórski łęg jesionowy** związany z niewielkimi potokami z wyraźnym zabagnieniem. **Łęg gwiazdnicowy** spotykany jest wzdłuż szybko płynących strumieni na niezabagnionych terasach, natomiast **nadrzeczna olszyna górska** pojawia się wzdłuż większych potoków także w reglu dolnym. Miejsca zabagnione w górach, gdzie podłoże geologiczne stanowią trudno przepuszczalne łupki, porastają fitocenozy **olszynki bagiennej**.

Na terenie pogórza i regla dolnego występują również **zboczowe lasy lipowo-klonowe** oraz **jaworzyny**. Porastają one skarpy nad potokami oraz podatne na erozję strome stoki. Te rzadkie w regionie układy roślinne reprezentowane są przez jaworzynę z nereczn icą mocną, jaworzynę z miesiącznicą trwałą, a także występujące w wyższych partiach jaworzyny ziołoroślowe.

We wschodniej części Pogórza Śląskiego na przedpolu Beskidu Małego można napotkać fitocenozy **wyżynnego jodłowego boru mieszanego**, które opisane zostały również z Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Ten typ lasu uznany jest za endemiczny dla Polski i występuje we wschodniej części województwa śląskiego na granicy swojego zasięgu.

Roślinność nieleśna

Bardzo ważnym elementem szaty roślinnej województwa śląskiego jest zróżnicowana naturalna, półnaturalna i antropogeniczna roślinność nieleśna. Roślinność nieleśna podlega ciągłym przemianom w wyniku naturalnych procesów zachodzących w przyrodzie oraz presji człowieka. W naszych warunkach klimatyczno-geograficznych większość nieleśnych zbiorowisk roślinnych ma charakter nietrwały i stanowi tylko pewne stadium w rozwoju zmierzającym do wykształcenia zbiorowiska klimaksowego (czyli końcowego etapu rozwoju ekosystemu, który jest najlepiej dostosowany do danych warunków siedliskowych i klimatycznych). Charakter, stan zachowania, a czasami samo istnienie zbiorowisk nieleśnych są uzależnione od określonej działalności człowieka. Największe przemiany tego typu roślinności na obszarze naszego województwa nastąpiły na skutek zmian warunków hydrologicznych (regulacje rzek i potoków, melioracje, zanieczyszczenie wód) oraz sposobu użytkowania gruntów rolnych.

Najczęściej spotykanymi zbiorowiskami nieleśnymi na terenie województwa są różnego rodzaju łąki. Szczególnie cenne przyrodniczo są łąki wilgotne, a zwłaszcza **zmiennowilgotne łąki trzęślicowe**. Ich fitocenozy wykształcają się tam, gdzie użytkowanie jest nieregularne, a podłoże często zawiera węglan wapnia. Mają one duże znaczenie dla różnorodności biologicznej regionu, gdyż związanych jest z nimi wiele rzadkich i chronionych gatunków roślin. Wśród łąk wilgotnych najszerzej rozpowszechniona jest **łąka ostrożeniowa**, której płaty można spotkać prawie na całym obszarze województwa aż po regiel dolny w górach. Zbiorowisko wyróżnia się udziałem fioletowo kwitnącego ostrożenia łąkowego i – choć wciąż stanowi ważny element krajobrazu – jego areał na skutek intensyfikacji gospodarki łąkowej lub zaniechania użytkowania części łąk stale się zmniejsza. Mniejszą wilgotnością cechują się łąki świeże, które poza górami reprezentuje **łąka rajgrasowa**, a w górach **łąka mieczykowo-mietlicowa**. Na skutek intensywnego nawożenia i podsiewania łąki te nierzadko ubożeją florystycznie, zamieniając się w niektórych przypadkach w zbiorowiska zdominowane przez kilka gatunków traw.

Cenny i interesujący element szaty roślinnej województwa stanowią **murawy kserotermiczne**. To zróżnicowane gatunkowo układy roślinne, w których występuje wiele rzadkich i chronionych gatunków roślin ciepłolubnych. Ich płaty są związane głównie ze stokami wzniesień i garbów zbudowanych z wapieni triasowych lub jurajskich, a największe powierzchnie zajmują na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej oraz w niektórych częściach Wyżyny Śląskiej. W wyniku zaprzestania wypasu wiele płatów muraw zarasta krzewami i drzewami. Dlatego powierzchnia i różnorodność zbiorowisk muraw na terenie województwa zmniejszyła się wyraźnie w ostatnich dziesięcioleciach. Na terenie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej na ścianach i wierzchołkach ostańców jurajskich, a także na wychodniach skalnych w Beskidach występują murawy naskalne. Szczególnie cenne są płaty murawy z kostrzewą bladą z okolic Olsztyna k. Częstochowy, w których rośnie przytulia krakowska – endemiczny gatunek flory Polski, występujący wyłącznie na tym terenie. Z jurajskimi ostańcami

wapiennymi związane są także zbiorowiska szczelin skalnych, takie jak zespół zanokcicowy czy zespół paprotnicy kruchej.

Na nizinach i wyżynach w miejscach występowania piasków polodowcowych spotykane są **murawy napiaskowe (psammofilne)**. Dość częste jest murawa szczotlichowa, zbiorowisko pionierskie, rozpoczynające sukcesję na odsłoniętym piaszczystym podłożu oraz bardziej zwarta murawa z zawciągiem pospolitym, która stanowi kolejny etap rozwoju roślinności na piaskach.

Istotnym elementem roślinności województwa są również zbiorowiska **muraw bliźniczkowych** (tzw. **psiar**) i **wrzosowisk**. Rozwijają się one na ubogich i kwaśnych glebach o różnym stopniu uwilgotnienia. Na nizinach i wyżynach występują zwykle w kompleksie ze zbiorowiskami borowymi. W Beskidach murawy bliźniczkowe stanowią charakterystyczny element krajobrazu hal górskich. Obecnie ten typ roślinności zanika w wyniku zaprzestania tradycyjnego użytkowania, polegającego na wypasaniu owiec.

Na Pilsku, w piętrze kosodrzewiny, na jedynym stanowisku w województwie śląskim wykształciło się ciekawe zbiorowisko wysokogórskie – **borówczyska bażynowe** z udziałem bażyny obupłciowej.

Specyfika roślinności wodnej uzależniona jest w znacznej mierze od zawartości związków biogennych w wodach cieków lub zbiorników oraz od głębokości i szybkości przepływu wód. Na powierzchni wód stojących lub bardzo wolno płynących rozwijają się zbiorowiska drobnych roślin, takich jak rzęsa drobna czy spirodela wielokorzeniowa. Liczne i częste są zbiorowiska makrofitów związane z mezo- i eutroficznymi wodami stojącymi lub wolno płynącymi. Budujące je rośliny wodne korzenią się w dnie i albo w całości pozostają zanurzone w wodzie, albo posiadają kwiaty i liście pływające na powierzchni wody. Do najczęściej spotykanych należą zespoły: moczarki kanadyjskiej, rdestnicy połyskującej, rdestnicy pływającej, formy pływającej rdestu ziemnowodnego. Częste są też zespoły wywłócznika okółkowego oraz grążela żółtego i grzybieni białych. Znacznie rzadziej spotykane są m.in. zespoły: kotewki orzecha wodnego czy jezierzy morskiej. Ciekawym typem roślinności wodnej są związane z rzekami, strumieniami i potokami **zbiorowiska włosieniczników**. Strefa przybrzeżna zbiorników wodnych i cieków to siedlisko różnorodnych zbiorowisk szuwarowych – **szuwarów trawiastych, wielkoturzycowych i innych**. Najczęstszymi przedstawicielami tej grupy roślinności są szuwary: trzciny pospolitej, manny mielec, pałki szerokolistnej, pałki wąskolistnej i tatarakowy, a spośród szuwarów turzycowych zespoły: turzycy zaostrzonej, turzycy dzióbkowatej i turzycy błotnej, a także szuwar mozgowy oraz kosaćca żółtego. Niewielkim ciekom wodnym towarzyszą natomiast szuwary potokowe, z których najczęściej spotykane są fitocenozy zespołu manny jadalnej.

Rzadkim, a jednocześnie bardzo zagrożonym elementem szaty roślinnej województwa są różnego typu torfowiska. Torfowiska niskie (tzw. młaki niskoturzycowe) są bardziej rozpowszechnione i występują zwykle w kompleksach wilgotnych łąk, w niewielkich śródleśnych zagłębieniach terenu, w otoczeniu źródlisk i wysięków wód. W zależności od żyzności siedliska wyróżnia się torfowiska niskie kwaśne (na glebach ubogich i kwaśnych) oraz torfowiska niskie eutroficzne, które rozwijają się na glebach żyznych, zasobnych w węglan wapnia. Reprezentują je takie zbiorowiska, jak: kwaśna młaka turzycowo-mietlicowa, młaka kozłkowo-turzycowa, zespół turzycy Davalla, zespół ponikła skąpokwiatowego oraz zbiorowisko skrzypu pstrego. Z grupą torfowisk eutroficznych związanych jest wiele rzadkich i chronionych roślin, m.in.: lipiennik Loesela, tłustosz pospolity dwubarwny, kosatka kielichowa oraz niektóre storczyki – kruszczyk błotny, kukułka szerokolistna, kukułka Fuchsa. Tylko w młakach górskich na terenie Pilska występują czosnek syberyjski i niebielistka trwała.

Znacznie rzadziej można spotkać w naszym regionie **torfowiska przejściowe**, reprezentowane przez takie zbiorowiska, jak: mszar przygiełkowy, zespół wełnianki wąskolistnej i torfowca kończystego, zespół turzycy bagiennej. Ten typ torfowisk występuje zwykle na obrzeżach śródleśnych zbiorników wodnych ubogich w substancje pokarmowe lub w śródleśnych, bezdrzewnych obniżeniach terenu zasilanych wodami opadowymi lub spływami powierzchniowymi wód. Na torfowiskach przejściowych rosną różne gatunki rosiczek: okrągłolistna, długolistna, pośrednia i owalna oraz wiele rzadkich i chronionych gatunków torfowców.

Fragmenty **torfowisk wysokich** zasilanych głównie przez wody opadowe występują na terenie województwa jedynie sporadycznie i zajmują niewielkie powierzchnie. Stwierdzono na nich zespół wełnianki pochwowatej i torfowca kończystego oraz mszaru z torfowcem magellańskim.

Siedliska torfowiskowe odgrywają szczególnie ważną rolę w kształtowaniu i ochronie zasobów wodnych. Cechują się bowiem wysoką zdolnością naturalnej retencji wody. Jest to jednocześnie jeden z najbardziej narażonych na zanikanie typów roślinności w regionie i kraju.

Wyjątkowym w skali województwa i Polski typem zbiorowiska są **mszarniki źródliskowe z wytrącającym się węglanem wapnia**, które występują głównie na Pogórzu Cieszyńskim.

Dużą dynamiką zmian wyróżnia się **roślinność synantropijna** województwa. W związku z postępującą urbanizacją i zagospodarowaniem przemysłowym znacznie wzrosła powierzchnia nieużytków i gruntów zdegradowanych, które zajmowane są przez roślinność ruderalną. **Zbiorowiska ruderalne** rozwijają się na siedliskach silnie zaburzonych, z ubogą warstwą gleby lub na glebach zasobnych w różne sole mineralne, a czasami wręcz skażonych. Opanowują więc przydroża, śmietniska, gruzowiska, hałdy, żwirownie, kamieniołomy, nasypy drogowe i kolejowe, zwykle pojawiając się jako zbiorowiska pionierskie. Często w tych zbiorowiskach występują gatunki obcego pochodzenia. Synantropijna roślinność ruderalna wykazuje tendencję do rozprzestrzeniania się na terenie województwa. Odmienne tendencje obserwuje się wśród **zbiorowisk segetalnych**, tj. towarzyszącym uprawom. Wraz z kurczeniem się areału użytkowanych gruntów ornych, zmianami profilu upraw oraz stosowanych metod i środków produkcji rolnej wzrasta zagrożenie zbiorowisk chwastów towarzyszących uprawom.

[1] Parusel J.B., Cabała S., Hereźniak J., Wika S. 2012. Czerwona lista zbiorowisk roślinnych województwa śląskiego, Raporty Opinie 6, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska - dostęp online w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej

Dodana: 6 czerwca 2025 09:13 Zmodyfikowana: 6 czerwca 2025 09:25